

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора Тичини Дмитра Михайловича на дисертацію Ілінського Олександра Валерійовича «Протидія воєнній транснаціональній організованій злочинності», підготовленої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми дисертаційного дослідження «Протидія воєнній транснаціональній організованій злочинності» зумовлена необхідністю подальшого розвитку кримінально-правових і кримінологічних засад протидії злочинності в умовах воєнного стану, гібридної та відкритої військової агресії проти України, а також трансформації сучасних форм організованої злочинності, які набувають транснаціонального і воєнного характеру. У цих умовах особливого значення набуває формування ефективного правового механізму реагування на діяльність воєнних транснаціональних злочинних організацій, що становлять підвищену загрозу миру, безпеці людства, державному суверенітету та правам і свободам людини.

У цьому контексті протидія воєнній транснаціональній організованій злочинності постає не лише як складова кримінально-правової політики держави, а як системоутворююча категорія, що визначає сучасні підходи до забезпечення національної безпеки, ефективності правоохоронної діяльності та міжнародного співробітництва. З огляду на це, особливої ваги набуває розроблення цілісної наукової концепції, яка б дозволила не лише уточнити зміст і сутність відповідного явища, але й забезпечити належний рівень правозастосування та вдосконалення законодавства у цій сфері.

Підтримуємо позицію дисертанта, що в умовах воєнного стану діяльність суб'єктів протидії злочинності охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із функціонуванням воєнних транснаціональних організованих угруповань. Йдеться, зокрема, про протидію воєнним злочинам, незаконній діяльності приватних військових компаній, злочинам проти основ національної

безпеки, а також іншим суспільно небезпечним діянням, що вчиняються у співучасті та мають міжнародний характер. У цьому зв'язку особливого значення набуває належне нормативне регулювання кримінальної відповідальності за такі діяння та формування ефективних механізмів їх кваліфікації.

Предмет дисертаційного дослідження є важливим також у тому аспекті, що протидія воєнній транснаціональній організованій злочинності передбачає системне поєднання кримінально-правових, кримінологічних та міжнародно-правових елементів, які утворюють цілісний механізм впливу на відповідне негативне явище. Саме через належну організацію цієї діяльності забезпечується впорядкування взаємопов'язаних процесів – від виявлення та документування злочинної діяльності до її правової оцінки та притягнення винних осіб до відповідальності. Водночас, на відміну від загальних проблем організованої злочинності, питання протидії їй воєнній транснаціональній формі не були предметом комплексного наукового дослідження, що зумовлює необхідність їх ґрунтовного осмислення.

З огляду на зазначене, дослідження проблематики протидії воєнній транснаціональній організованій злочинності є своєчасним, актуальним та необхідним як для розвитку кримінально-правової науки, так і для удосконалення практики діяльності правоохоронних органів та міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю. Тому не викликають сумнівів актуальність теми дисертаційного дослідження Ілінського Олександра Валерійовича та обґрунтованість визначених ним завдань наукового пошуку.

Актуальність дисертаційної роботи підкреслюється також тим, що обрана тема відповідає стратегічним напрямкам державної політики у сфері національної безпеки та протидії злочинності, зокрема Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020), Національній стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021), Комплексному стратегічному плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023), а також іншим

нормативно-правовим актам, спрямованим на протидію воєнній агресії та забезпечення міжнародної безпеки .

Все вищенаведене дозволяє зробити висновок, що дисертаційне дослідження Глінського Олександра Валерійовича на тему «Протидія воєнній транснаціональній організованій злочинності» має комплексний характер, відповідає сучасним викликам правової науки та практики, оскільки дозволяє проаналізувати ефективність чинного нормативно-правового регулювання, виявити проблемні аспекти правозастосування, визначити напрями його вдосконалення та сформулювати конкретні пропозиції щодо підвищення ефективності протидії зазначеному виду злочинності.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані автором, у своїй переважній більшості є належним чином обґрунтованими, логічно послідовними та переконливими. Їх аргументація базується на використанні широкого кола наукових джерел, а також результатах опрацювання достатнього масиву емпіричного матеріалу. Водночас дисертант не обмежився виключно кримінологічними та кримінально-правовими дослідженнями, а застосував міжгалузевий підхід, використовуючи напрацювання міжнародного права, криміналістики, адміністративного права та інших правничих дисциплін.

Робота вирізняється високим теоретичним рівнем викладу матеріалу та належною обґрунтованістю отриманих результатів. Автор вдало застосував комплекс методів наукового пізнання, здійснив ґрунтовний аналіз чинного законодавства, практики його застосування, а також коректно і аргументовано веде наукову дискусію з іншими дослідниками. Такий підхід дозволив сформулювати теоретично значущі висновки та практичні рекомендації, які характеризуються науковою новизною, мають прикладне значення та можуть бути використані для вдосконалення правового регулювання і правозастосовної діяльності у сфері протидії воєнній транснаціональній організованій злочинності.

Достовірність отриманих результатів забезпечується використанням репрезентативної емпіричної бази, яка включає аналіз даних офіційної державної статистики, матеріалів правоохоронних органів, відомостей Єдиного реєстру досудових розслідувань і Єдиного державного реєстру судових рішень за тривалий період, а також результатів проведеного автором соціологічного дослідження. Крім того, наукові положення дисертації ґрунтуються на критичному опрацюванні значної кількості нормативних і доктринальних джерел, що забезпечує їх належний теоретичний рівень і об'єктивність.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в комплексному дослідженні проблем, що пов'язані зі змістом діяльності, яка стосується протидії воєнній транснаціональній організованій злочинності, та розробці на основі отриманих результатів обґрунтованих заходів, спрямованих на удосконалення національного правового механізму з означених питань. У роботі сформульовано низку положень, висновків і рекомендацій, що мають важливе теоретичне та практичне значення, зокрема:

– з'ясовано зміст, сутність та сформульовано поняття «протидія воєнній транснаціональній організованій злочинності», а також доведено його теоретичне та практичне значення у контексті вирішення тих проблем, які детерміновані гібридною та відкритою військовою агресією росії проти України впродовж 2014-2025 рр., та необхідністю удосконалення у зв'язку з цим кримінально-правових засад відповідальності за вчинені злочини організаторами та учасниками даного виду злочинних об'єднань на території нашої держави;

– визначено основні шляхи і засоби, що здійснюються Україною в умовах воєнного стану для запобігання та протидії діяльності на її території суб'єктам воєнної транснаціональної організованої злочинності, у тому числі запропоновано доповнити чинний КК ст. 438-1 «Створення, керівництво воєнною транснаціональною злочинною організацією, а також участь у ній;

– встановлено роль міжнародно-правових актів в удосконаленні національного правового механізму запобігання та протидії воєнній транснаціональній організованій злочинності та розроблені у зв'язку з цим науково

обґрунтовані пропозиції, що стосуються підвищення ефективності зазначеної діяльності та усунення існуючих прогалин і колізій у контексті тих правових та інших реалій з означеної проблематики, що детерміновані військовою агресією росії проти України впродовж 2014-2025 рр., а також необхідністю усунення, блокування, нейтралізації тощо причин, умов і корелянтів, які сприяють протиправній діяльності вказаним суб'єктам вчинення кримінальних правопорушень на території нашої держави;

– виведені кримінально-правові критерії оцінки злочинів, що вчиняються воєнними транснаціональними злочинними організаціями на території України, які дозволяють їх відмежовувати від кримінальних правопорушень, що передбачені ст. 255 КК, а також обумовлюють необхідність самостійної кваліфікації тих діянь, що пов'язані з організацією, управлінням та участю винних осіб у протиправній діяльності даного виду злочинних об'єднань (в основу такого підходу покладені юридично значущі ознаки кримінально-правової характеристики вказаного складу кримінального правопорушення);

– сформульовані кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочинів, що вчиняються воєнними транснаціональними організованими злочинними угрупованнями на території України, до яких віднесені: а) діяльність таких видів злочинних об'єднань, що санкціонована державою-агресором; б) діяльність вказаних суб'єктів злочинів, що не санкціонована будь-якою державою; в) діяльність таких злочинних організацій, яка заборонена на міжнародно-правовому рівні; г) діяльність вказаних суб'єктів протиправної діяльності, внаслідок якої завдана шкода охоронюваним правам, законним інтересам і свободам фізичних і юридичних осіб; д) діяльність воєнних транснаціональних злочинних організацій, що спрямована на насильницьку зміну конституційного ладу, територіальної цілісності та державного суверенітету, а також на завдання економічної, інформаційної та іншої шкоди об'єктам правової охорони в Україні.

Також варто відзначити й удосконалені напрями підвищення рівня взаємодії суб'єктів запобігання злочинам в Україні та загальновізнаних міжнародних органів щодо протидії воєнним транснаціональним організованим угрупованням,

які вчиняють кримінальні правопорушення на території нашої держави, а саме: щодо санкційного режиму, який встановлюється стосовно таких суб'єктів злочинної діяльності; заборони їх функціонування у світі як учасників міжнародно-правових відносин; визнання таких організацій терористичними; обов'язкової екстрадиції організаторів та учасників таких злочинних об'єднань за запитом держави, на території якої вони вчиняли військові злочини.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Основні положення дисертації відображено в 10 публікаціях, з яких: 4 – статті у фахових виданнях України; 5 – матеріали наукових і науково-практичних конференцій, круглого столу та семінару; 1 колективна монографія, яка додатково відображає результати дослідження.

Вважаємо, що на належному рівні обґрунтованою, логічною та послідовною є визначена автором структура дисертації, яка зумовлена предметом, метою та завданнями дослідження. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (290 найменувань на 36 сторінках) та 6 додатків на 24 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 251 сторінку, з них основний текст – 191 сторінка.

У *вступі* автором чітко та логічно обґрунтовано вибір теми дослідження, окреслено сучасний стан та проблеми в межах обраного предмету дисертаційного дослідження, виділено невирішені проблемні питання, охарактеризовано необхідність розв'язання суперечностей, які зумовлюють актуальність дослідження. Автор висвітлив мету, об'єкт, предмет дослідження, сформував основні завдання, визначив методологічні та теоретичні основи, охарактеризував методи дослідження, розкрив наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, представив відомості про впровадження та апробацію результатів дослідження, а також вказав структуру та обсяг дисертації.

У Розділі 1 «Стан наукових досліджень, поняття та методологія розробки теоретичних і прикладних засад, що стосуються протидії воєнній

транснаціональній організованій злочинності в Україні» автором досліджено теоретико-правові основи наукової розробленості проблематики протидії воєнній транснаціональній організованій злочинності, здійснено аналіз понятійно-категоріального апарату, а також визначено методологічні засади відповідного наукового пошуку.

Дисертантом проведено комплексне теоретико-методологічне осмислення феномену воєнної транснаціональної організованої злочинності, що дозволило встановити її соціально-правову природу, функціональне призначення та місце у системі сучасної злочинності. Обґрунтовано, що попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених організованій злочинності та транснаціональним злочинним утворенням, відсутній комплексний підхід до дослідження саме воєнної транснаціональної організованої злочинності як самостійного об'єкта наукового аналізу, що зумовлює необхідність формування відповідної наукової концепції.

Автор аргументовано доводить, що досліджуване явище має багатовимірний характер і охоплює як кримінально-правові, так і кримінологічні, міжнародно-правові та безпекові аспекти. Важливим науковим результатом є формулювання авторського визначення поняття «протидія воєнній транснаціональній організованій злочинності», а також обґрунтування необхідності його закріплення на законодавчому рівні. Значну увагу приділено методології дослідження, що базується на поєднанні діалектичного, системного, порівняльно-правового та інших методів, що забезпечило належний рівень теоретичного узагальнення.

У Розділі 2 «Кримінально-правова та кримінологічна характеристика воєнної транснаціональної організованої злочинності» дисертантом здійснено комплексний аналіз відповідного виду злочинності, що дозволило сформулювати цілісне уявлення про її сутність, ознаки та тенденції розвитку в умовах воєнного стану.

Автором обґрунтовано, що воєнна транснаціональна організована злочинність характеризується підвищеним рівнем суспільної небезпеки, специфічним суб'єктним складом та тісним зв'язком із діяльністю держави-агресора. Здійснено кримінологічну характеристику таких злочинів, визначено їх детермінанти, а також проаналізовано динаміку відповідних кримінальних

правопорушень упродовж 2014–2025 років. Особливу увагу приділено кримінально-правовій оцінці діянь, що вчиняються воєнними транснаціональними організованими угрупованнями, та обґрунтовано необхідність їх самостійної кваліфікації, відмежування від суміжних складів злочинів, зокрема передбачених ст. 255 КК України .

Важливим науковим здобутком є розробка кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак відповідних злочинів, що дозволяє підвищити ефективність правозастосування та забезпечити адекватну кримінально-правову реакцію на такі суспільно небезпечні діяння.

У Розділі 3 «Головні напрями удосконалення правового механізму запобігання та протидії воєнній транснаціональній організованій злочинності в Україні» дисертант обґрунтував основні напрями та засоби діяльності держави в умовах воєнного стану, спрямовані на запобігання та протидію воєнній транснаціональній організованій злочинності. Значну увагу приділено ролі міжнародно-правових актів у вдосконаленні національного правового механізму, а також визначенню шляхів підвищення ефективності взаємодії між національними правоохоронними органами та міжнародними інституціями, зокрема у контексті екстрадиції, визнання таких організацій терористичними та застосування санкційних механізмів .

Автором запропоновано конкретні законодавчі зміни, зокрема доповнення Кримінального кодексу України спеціальною нормою, яка передбачає відповідальність за створення, керівництво та участь у воєнних транснаціональних злочинних організаціях. Окрему увагу приділено питанням усунення причин і умов, що сприяють розвитку цього виду злочинності, а також підвищенню ефективності діяльності суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання.

У *висновках* дисертації автором сформульовано науково обґрунтовані положення, висновки та рекомендації, які в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання - розроблення теоретичних і прикладних засад протидії воєнній транснаціональній організованій злочинності та вдосконалення відповідного правового механізму.

Загалом дисертаційна робота О. В. Ілінського справляє позитивне враження як цілісне, логічно вибудоване та завершене наукове дослідження, у якому автор сформував обґрунтоване уявлення про сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку системи протидії війсьній транснаціональній організованій злочинності в Україні.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Одночасно із численними здобутками та позитивними положеннями виконаного дослідження, загалом позитивно оцінюючи дисертаційну працю, зосередимо увагу на *окремих дискусійних положеннях*, які, на погляд опонента, потребують додаткової аргументації або роз'яснень під час публічного захисту дисертації, зокрема:

1. Загалом структура дисертації є логічно побудованою та відповідає поставленим меті й завданням. Водночас у ході аналізу змісту окремих розділів і підрозділів простежується певна фрагментарна неузгодженість викладу, що проявляється, зокрема, у повторному відтворенні окремих положень без їх суттєвого поглиблення або переосмислення. Насамперед це стосується кримінологічних характеристик досліджуваного явища, які подекуди подаються у різних частинах роботи з близьким змістовим наповненням, але без належного розвитку або деталізації.

З одного боку, така повторюваність може пояснюватися складністю досліджуваного феномена та необхідністю розгляду його з різних аспектів (кримінологічного, кримінально-правового, міжнародно-правового). Проте з іншого боку, у науковій роботі такого рівня доцільно уникати дублювання і забезпечувати поступове нарощування аналітичного змісту - від загального до конкретного, від опису до узагальнення та від констатації до формування нових висновків. У представленій дисертації в окремих випадках таке «сходження» виглядає недостатньо послідовним, що дещо знижує цілісність сприйняття дослідження та його внутрішню логічну завершеність.

2. Автор обґрунтовано звертається до аналізу причин і умов, які сприяють формуванню та функціонуванню воєнної транснаціональної організованої злочинності, використовуючи категорію «детермінаційний комплекс». Такий

підхід є методологічно виправданим і відповідає сучасним кримінологічним уявленням про багатофакторну природу злочинності. Разом із тим слід зазначити, що в роботі відповідний комплекс розкрито переважно на рівні загальних характеристик, без достатньої систематизації його складових.

Зокрема, у дисертації не запропоновано чіткої класифікації факторів (соціально-економічних, політичних, воєнних, правових, організаційних тощо), які впливають на виникнення та розвиток досліджуваного виду злочинності, а також не в повній мірі розкрито механізм їх взаємодії. Відсутність такої класифікації ускладнює розуміння того, які саме фактори мають визначальний характер, які - другорядний, а які - похідний або ситуативний. Крім того, потребує більшої деталізації питання про те, яким чином ці фактори трансформуються у конкретні кримінально-протиправні прояви, тобто як саме формується причинно-наслідковий зв'язок між відповідними умовами та злочинною поведінкою.

3. У дисертації сформульовано критерії, які, за задумом автора, дозволяють відмежовувати діяльність воєнних транснаціональних організованих злочинних угруповань від складу злочину, передбаченого ст. 255 КК України. Здобувач пропонує низку ознак, пов'язаних, зокрема, з транснаціональним характером діяльності, її зв'язком із воєнною агресією, санкціонованістю або несанкціонованістю державою, а також спрямованістю на посягання проти миру, безпеки людства та державного суверенітету. Водночас зазначені критерії мають переважно узагальнений характер і не завжди підкріплені достатньо чітким нормативним або доктринальним обґрунтуванням. Зокрема, не до кінця зрозуміло, які з цих ознак мають юридично обов'язковий характер для кваліфікації, а які можуть розглядатися лише як додаткові (факультативні) характеристики. Крім того, у роботі недостатньо розкрито питання про те, яким чином запропоновані критерії можуть бути застосовані у практиці правозастосування, з урахуванням чинної редакції кримінального законодавства та принципу юридичної визначеності.

4. У дисертації приділено значну увагу заходам протидії воєнній транснаціональній організованій злочинності, послідовно окреслено їх

нормативно-правові, міжнародні, інституційні аспекти. Автором обґрунтовано необхідність визнання на нормативному рівні воєнних транснаціональних злочинних угруповань, які беруть участь у війні проти України, виявлено недоліки міжнародно-правових і національних механізмів реагування, а також запропоновано посилення взаємодії правоохоронних органів на внутрішньодержавному, європейському та міжнародному рівнях. Такий підхід свідчить про прагнення автора комплексно охопити основні напрями державної та міжнародної політики у цій сфері. Водночас дискусійним видається те, що запропонована система заходів протидії переважно сформульована на концептуальному рівні та не завжди супроводжується достатньо чітким визначенням механізмів їх реалізації, кола відповідальних суб'єктів, процедурного забезпечення й критеріїв оцінки ефективності. У зв'язку потребує додаткової конкретизації саме праксеологічний зміст запропонованих заходів, оскільки без такого уточнення окремі положення щодо удосконалення правового механізму, міжнародної взаємодії, кримінально-правового реагування сприймаються радше як перспективні напрями наукового пошуку, ніж як цілісна система кримінологічного застосування.

Однак, зазначені вище зауваження в цілому не впливають на високу позитивну оцінку роботи, націлені на уточнення чи доповнення окремих положень дисертації, а у низці випадків носять дискусійний характер.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що тема дисертаційного дослідження актуальна, сформульовані автором висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, вирізняються науковою новизною, маючи як теоретичне, так і практичне значення. Рецензована дисертація є самостійною, завершеною та кваліфікованою науковою працею, що містить результати власних досліджень автора. Отримані Ілінським Олександром Валерійовичем науково обґрунтовані результати у своїй сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання, що має істотне значення для розвитку кримінально-правової та кримінологічної доктрини, а також для вдосконалення правозастосовної діяльності у сфері протидії воєнній транснаціональній організованій злочинності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 – «Право»), робота пройшла належну апробацію. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій не виявлено порушень академічної доброчесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам.

Отже, дисертація на тему «Протидія воєнній транснаціональній організованій злочинності» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – Ілінський Олександр Валерійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з
проблем протидії злочинності
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Дмитро ТИЧИНА